

Aspecte privind structura clasei muncitoare din București în anii 1934—1938

Concentrând un mare număr de întreprinderi industriale și comerciale, bănci, societăți de asigurare, uzine și servicii comunale de transporturi, salubritate, iluminat, canalizare, apă, ateliere meșteșugărești și alte unități pentru servirea populației, Capitala contura tabloul unei vieți economice și social-politice complexe, cu o structură a populației la fel de complexă.

În anul 1930 aproape o optime din populația activă în industrie, aproape o șesime din populația activă în comerț și credit a țării, mai bine de o șesime din populația activă în transporturi, mai mult de o șeptime din funcționarii publici și militari, o șesime din cei cu profesii consacrate sănătății, sportului, turismului, trăiau și lucrau în Capitală¹.

În ansamblul înviorării industriei, al dezvoltării economiei în general, în anii 1934—1938 se constată o evidentă creștere a numărului muncitorilor.

Clasa muncitoare, care s-a afirmat încă de la sfârșitul secolului trecut ca purtătoare consecventă a progresului social, și-a onorat și în perioada analizată spiritul său militant, revoluționar, angajarea fermă pe făgașul luptei pentru independență și neastîrnare, a dat dovadă de un vibrant patriotism și internaționalism. Proletariatul din București a continuat să se afirme ca principala forță motrice în viața social-politică, în lupta pentru drepturi și libertăți cetățenești, pentru apărarea democrației. În marile bătălii de clasă, în permanentele confruntări cu clasele exploataatoare, muncitorimea bucureșteană s-a dovedit a fi factor hotărâtor al progresului, hegemon al luptei celor exploatați și asupriți împotriva rinducilelor capitaliste. Poziția sa izvoara din rolul și locul ocupat în producția materială, existența și activitatea fiindu-i indisolubil legate de industrie care se impunea drept cea mai dinamică forță a economiei naționale.

Prin lupta sa hotărâtă, pusă în slujba celor mulți și exploatați, muncitorimea Capitalei a contribuit la afirmarea Bucureștilor ca o adevărată citadelă revoluționară.

O analiză amplă, în care să fie surprinse componentele de bază ale structurii clasei muncitoare pe ramuri, subramuri, calificare profesională, grad de instrucție, este greu de obținut în actualul stadiu al cercetării. Dificultatea principală rezidă în lipsa unor statistici de ansamblu menite

¹ Enciclopedia României, vol. I, București, p. 537.

a grupa muncitorii din ramurile industriei prelucrătoare, din ateliere, cooperative, muncă la domiciliu, întreprinderi comerciale, de gospodărie comunală etc.

O sursă importantă care permite cunoașterea gradului de concentrare a forței de muncă pe întreprinderi, numărul mediu al muncitorilor pe categorii și funcții precum și forța motrice, producția realizată sau capitalul investit, o reprezintă dările de seamă statistice anuale ale întreprinderilor, conservate la Arhivele statului, fondul Ministerul industriei și comerțului. Aceste date au putut fi coroborate cu cele rezultate din Indicatorul industriei românești. Trebuie spus însă că spre deosebire de sursa arhivistă amintită — deși nici aceasta nu conservă toate dările de seamă anuale — Indicatorul industriei românești nu a înregistrat integral întreprinderile care aparțineau statului, cooperativei, sau munca la domiciliu. Într-înș, în schimb, incluse unele întreprinderi mici și ateliere care nu se încadrează în sfera marii industrii prelucrătoare.

Un alt element care am dori să-l subliniem în legătură cu numărul muncitorilor redați de Indicatorul industriei românești este înregistrarea, în cele mai multe cazuri, și a ucenicilor în cifra globală a muncitorilor. Însumind datele din sursele amintite, precum și din altele, rezultă următoarea situație a întreprinderilor și muncitorilor din București grupați pe ramuri la începutul și la sfârșitul perioadei abordate în acest studiu².

R A M U R A	Nr. întreprinderilor		Total muncitori	
	1933	1938	1933	1938
Industria metalurgică	72	102	3322	15474
Industria electrotehnică	12	11	271	1168
Industria lemnului	29	41	1118	1293
Industria textile și confecții	90	143	11606	21149
Industria sticlei și ceramicii	15	12	308	4469
Industria alimentară	61	65	4389	6975
Industria hârtiei-arte grafice	48	57	3818	6363
Industria piețarie-incălziitoare	18	20	1827	7736
Industria chimică	58	108	1890	6804
Industria materialelor de construcții	33	38	1144	1929
TOTAL	436	597	29368	65446

În legătură cu tabelul de mai sus se impune următoarea observație: deoarece principala sursă folosită pentru alcătuirea statisticii, Indicatorul industriei românești din 1934 și din 1939—1940 — nu a inclus și întreprinderile aparținând statului, cele comunale sau munca la domiciliu, el este incomplet. Din acest punct de vedere mai completă, pentru începutul anului 1934, este statistica rezultată dintr-un recensământ al meserilor care a consemnat pentru București 65401 lucrători în indus-

² Statistica înmănată de noi după Indicatorul industriei românești din 1934 și 1939—1940 și după datele cuprinse în Arhivele Statului București (în continuare: Arh. St. Buc.), fondul Ministerul Industriei și Comerțului, Industria metalurgică, dosarele 245, 418, 427, 463, 776 și 804.

trie și 6602 ucenici grupați astfel: 39457 lucrători și 1157 ucenici în întreprinderile industriale mari, 10185 lucrători și 402 ucenici în întreprinderi publice și 15759 lucrători, plus 5043 ucenici, în întreprinderile industriale mici și în ateliere. În întreprinderile comerciale mari lucrau 13681 lucrători, iar în cele comerciale mici 12948 lucrători³.

Deosebit de semnificative sînt cifrele care arată concentrarea muncitorilor în mari unități industriale așa cum rezultă din situația de mai jos alcătuită pe baza surselor amintite.

Gruparea întreprinderilor după numărul muncitorilor	Total București			
	Numărul întreprinderilor		Total muncitori	
	1933	1938	1933	1938
1— 5	33	36	127	138
6— 10	58	78	464	612
11— 20	100	100	1973	1723
21— 50	102	141	3218	4371
51— 100	47	93	3293	6692
101— 200	37	60	5492	8742
201— 300	20	20	4730	5143
301— 400	8	19	2907	3153
401— 500	6	9	2772	4056
501—1000	4	25	2997	16826
peste 1000	1	7	1938	11597
TOTAL GENERAL:	416	592	29568	61853

Analizînd datele cu privire la structura industriei după numărul muncitorilor, observăm cîteva elemente semnificative: Astfel se constată că în timp ce numărul muncitorilor și al întreprinderilor care concentrău pînă la 20 muncitori cunoaște un spor infim în cei 4 ani analizați, numărul întreprinderilor și al muncitorilor încadrați în grupele 51—100 muncitori și 101—200 muncitori, aproape se dublează în 1938 față de 1933.

O detașare netă constatăm în 1938 față de 1933 la întreprinderile din grupa 301—400 muncitori, 501—1000 și peste 1000 muncitori, situație ce ne permite să apreciem gradul de concentrare, creșterea numărului întreprinderilor care grupau un mare număr de muncitori. Astfel, dacă în 1933 doar 19 întreprinderi aveau peste 300 muncitori, în 1938 numărul acestora era de 56, deci o creștere de aproape 3 ori. În cele 56 întreprinderi, care reprezentau 9,0% din total lucrau 37 434 muncitori, adică 57,2% din totalul muncitorilor.

Pentru a obține un tablou complet al numărului muncitorilor în 1938 la însumarea datelor din Indicatorul industriei românești trebuie să adăugăm întreprinderile statului în rîndul cărora amintim: Atelierele CFR Grivița care în 1938 aveau aproape 7000 lucrători, întreprinderile C.A.M. cu 4000⁴ muncitori, Uzinele comunale cu aproape 2000⁵, Atelierele

³ „Lumea Nouă”, XXVIII, nr. 13, din 29 martie 1934.

⁴ „Revista muncii, sănătății și ocrotirilor sociale”, V, nr. 2, din 15 februarie 1937, p. 13; Arhiva Ministerului Sănătății, 1933, dosar 240, p. 99.

⁵ Arh. C.C. al P.C.R. fond 7, dosar 151/1935.

comunale cu 398⁶, Societatea Tramvaielor București cu 7518⁷ și Societatea Generală de gaz și electricitate cu 1087 lucrători⁸. Am putea adăuga și muncitorii din serviciile salubrității care grupau peste 3500 persoane⁹. Însumând datele de mai sus obținem o cifră globală ce se apropie de situația reală: cei 65846 lucrători rezultați din calcularea datelor furnizate de Indicatorul industriei românești, cei 11.000 din întreprinderile statului, cei 13501 lucrători din întreprinderile și atelierele comunale, inclusiv Societatea generală de gaz și electricitate, obținem un număr de 90 039 muncitori în industria mare, unele ateliere, serviciile și uzinele comunale, întreprinderile statului.

Rezultă din prezentarea datelor de mai sus, că în ajunul celui de al doilea război mondial industria orașului București dispunea de un însemnat grad de concentrare a muncitorilor, una din condițiile obiective care a favorizat lupta clasei muncitoare și că el era cel mai important centru muncitoresc al țării.

Dezvoltarea forțelor de producție, creșterea gradului de înzestrare tehnică, introducerea în fabricație a unor produse cu un grad ridicat de tehnicitate, ca și perfecționarea tehnologiilor anumitor produse au determinat o creștere a ponderii muncitorilor calificați în totalul de salariați sau în raport cu lucrătorii necalificați.

Patronii fabricilor erau conștienți de rolul lucrătorului în producție. Lui i se încredința întreaga valoare a materiilor prime, iar calitatea produsului depindea în primul rând de muncitor. Așa se explică preocuparea sporită pentru alegerea și pregătirea lucrătorilor. Dar această pregătire presupunea investiții pe care capitaliștii nu erau dispuși să le accepte cu ușurință. Referindu-se la acest aspect în *Buletinul Uzinelor Malaxa* se preciza în modul cel mai limpede: „Fiecare lucrător pregătit reprezintă pentru fabrică, o investiție de capital, care se amortizează greu”¹⁰. Era mai rentabil să se folosească mâna de lucru necalificată și mai comod să se „importe” forță de muncă calificată, decât să se formeze specialiști proprii. Comparativ cu perioadele anterioare în 1934—1938 a sporit mult numărul muncitorilor calificați, al maștrilor și tehnicienilor. De fapt problema muncitorilor specializați din industrie, recrutarea lor din cetățenii țării, a fost considerată ca „una din condițiile esențiale pentru dezvoltarea normală a industriei naționale... pentru că numai astfel vom putea îndruma tineretul nostru spre muncă utilă și practică, pe cimpul vast al industriei naționale, emancipându-se totodată de gravul tribut economic, moral și intelectual, pe care-l prezintă pentru țară, introducerea de tehnicieni din străinătate”¹¹.

O statistică completă care să cuprindă muncitorii calificați, necalificați, personalul tehnic administrativ inferior și superior, nu există. Vom în-

⁶ „Anuarul statistic al municipiului București 1931—1936”, p. 422.

⁷ Arh. St. Buc., fondul Ministerul Industriei și Comerțului, Industria metalurgică, dosar 673, f. 93.

⁸ „Steagul Roșu” VIII, nr. 2 din aprilie 1936.

⁹ „Buletinul muncii”, VIII, vol. I, ianuarie—aprilie 1936, p. 187.

¹⁰ „Buletinul Uzinelor Malaxa” nr. 1, din 1931, p. 34.

¹¹ Arh. St. Buc., fondul U.G.I.R., dosar 27/1934, f. 22.

cerca să suplinim această lacună prin utilizarea datelor existente în Arhiva istorică centrală, Fondul Ministerului Industriei și comerțului, dările de seamă statistice anuale. Din păcate nici arhiva nu conservă date pentru toate întreprinderile și mai ales nu se poate urmări procesul schimbărilor intervenite în numărul și proporția diferitelor categorii de salariați, de-a lungul anilor, deoarece nu există statistici pentru toți anii. Dintre ramurile industriale existente în București, industria metalurgică se impune prin numărul mare de lucrători calificați, număr superior celui rezultat din însumarea muncitorilor necalificați.

La 21 din cele mai importante întreprinderi ale industriei metalurgice situația se prezintă astfel :¹²

Nr. crt.	INTREPRINDEREA	Personal 1938				
		Lucrători calificați	lucrători necalificați	muncici	Technico-administrativ și asistați	Total
1.	Malaxa	2830	1936	—	662	5448
2.	Vulcan	408	365	85	104	862
3.	Lemaitre	373	280	107	54	813
4.	S E T	393	137	83	86	699
5.	D. Voinea	235	164	80	37	516
6.	Metalloglobus	60	375	6	94	535
7.	Fichtel	282	207	—	28	517
8.	Laromet	167	211	37	84	499
9.	Wolff	106	139	116	45	406
10.	Metalurgia Sig. Hornstein (Uzinele Basarab)	179	99	54	35	367
11.	Feld Petre	41	228	27	10	286
12.	Metalurgica	45	121	29	19	214
13.	Parcomet	76	47	6	13	142
14.	Gutman Marcu	46	41	39	12	134
15.	I. Haug	75	4	36	8	123
16.	Eugen Lăzărescu	62	28	20	4	94
17.	Argintăria Românească	16	64	—	20	100
18.	Rudolf Schmidt	39	32	7	34	102
19.	Gaiser	43	21	14	—	80
20.	Metalurgia Rahova	19	15	12	3	49
21.	Weigel	14	12	15	3	44
Total :		5491	4425	781	1363	12060

Din acest tabel rezultă că la principalele întreprinderi metalurgice numărul de 5491 (35,30%) muncitori calificați, era superior numărului muncitorilor necalificați 4425 (44,70%). Dintre întreprinderile mari metalurgice doar Metalloglobus și P. Feld aveau un număr de lucrători cali-

¹² Ibidem, fondul Ministerul Industriei și Comerțului, Industria metalurgică, dosarele 33, 36, 96, 215, 245, 270, 292, 319, 422, 433, 436, 463, 490, 561, 604, 747, 776, 796, 798, 896, 818.

fiecăi inferior celui al lucrătorilor necalificați și anume 16%, și respectiv 4,9%¹³. Ambele întreprinderi realizau produse cu un grad redus de tehnicitate. O situație similară întâlnim la Atelierele Leonida. Și aici specificul producției care constă din lucrări de montaj automobile, caroserii și diverse reparații întâlnim. În 1938, doar 15 lucrători calificați și 1100 necalificați, plus 353 ucenici¹⁴. Remarcăm totodată cifra de 781 ucenici precum și ponderea personalului tehnic administrativ în totalul salariaților: 11,40%. Ar mai fi de reținut faptul că în perioada 1934—1938 raportul între muncitorii calificați și necalificați a suferit modificări, ponderea celor necalificați în numărul total al muncitorilor fiind în scădere.

În industria electrotehnică situația se apropie, din punctul de vedere al ponderii muncitorilor calificați și necalificați în ansamblul personalului, de industria metalurgică.

Industria pielăriei și încălțămintei, care și ea a cunoscut modernizări ale procesului de fabricație, avea un număr de lucrători calificați inferior celor necalificați. Iată cum se prezintă situația la principalele întreprinderi ale ramurii: ¹⁵

ÎNTEPRINDEREA	Personalul				
	muncitori		tehnico-administrativ	Ucenici	Total
	calificați	necalificați			
1. Gr. Alexandrescu	161	354	597	—	1022
2. Modernița	422	318	188	—	908
3. Talpa	268	291	62	—	621
4. Tabăcăria Națională	174	367	43	—	583
5. Frații Matei și Gr. Alexandrescu	327	137	23	—	387
6. Nova	45	36	11	—	82
7. I. Filimon (Klar)	42	35	1	—	68
Total :	1349	1518	804	—	3671

Datele de mai sus ne permit să constatăm că în cele 7 întreprinderi muncitorii calificați dețineau o pondere de 46,80%, din totalul lucrătorilor și 36,51% din totalul salariaților.

Se observă, de asemenea, că în întreprinderile care confecționau încălțăminte spre deosebire de tăbăcări, ponderea lucrătorilor calificați este mai mare decât a celor necalificați.

În industria alimentară ponderea muncitorilor calificați în totalul salariaților era net în favoarea celor necalificați. Aceasta explică atât gradul de înzestrare tehnică cît și specificul acestei ramuri în care mecanizarea făcea progrese lente. O imagine asupra situației structurii personalului

¹³ Ibidem, dosar 463 și 215, din aprilie 1938.

¹⁴ Ibidem, dosar 418.

¹⁵ Ibidem, industria pielăriei și încălțămintei, dosarele 3, 67, 76, 82, 120, 121.

la 15 din întreprinderile acestei ramuri și anume unele dintre cele mai mari, este redată în tabelul ce urmează¹⁶.

ÎNTEPRINDEREA	Personalul			
	calificați	necalificați	Tehnic administrativ	Total efectiv muncitori
1. Herdan	299	606	285	1181
2. Otto Gagei	175	403	117	695
3. Suchard	43	309	95	447
4. Luther	99	187	162	439
5. Fabrica de ciocolată „Regina Maria”	61	348	69	399
6. Bombonăria Curții Regale	22	132	9	153
7. Flora	4	205	24	233
8. Ascan (cele două unități, moara și fabrica de ulei)	45	146	23	214
9. Sănătatea	15	105	11	191
10. Moara Comercială	42	101	35	179
11. Pescaru, Frații SAR	48	11	91	150
12. Ștefănescu-Grivița	17	81	46	144
13. Stela	24	81	22	128
14. Popovici Alex.	6	69	3	78
15. Moara Olmazu	12	46	16	74
Total:	895	2781	999	4675

Cifrele de mai sus ne permit să concluzionăm că în cele 15 întreprinderi lucrau un număr de muncitori calificați reprezentând 24,30% din totalul muncitorilor față de 75,70% cît însumau lucrătorii necalificați. Este de reținut faptul că în această ramură numărul personalului tehnic administrativ, sau asimilat cu muncitorii, era de 999 adică 21,11% din totalul salariaților. Constatăm, de asemenea, că o singură întreprindere, Frații Pescaru S A R — fabrică de mezeluri — avea un număr de muncitori calificați mai mare decît numărul celor necalificați : 48 față de 11. În 1933 raportul era invers, 7 lucrători calificați și 16 necalificați. Este un exemplu de întreprindere care modernizîndu-și utilajele și perfecționîndu-și procesul de producție a fost nevoită să sporească mina de lucru calificată. La această întreprindere în 1938 se înregistrează cifra de 53 și respectiv 27 salariați asimilați cu lucrătorii calificați și necalificați¹⁷.

Ca și alte revendicări și calificarea se obținea prin luptă continuă deoarece așa cum am amintit capitaliștii, în goana lor după profit, doreau creșterea productivității muncii fără însă a crea condiții corespunzătoare și înlesniri celor ce doreau să se califice. Într-un manifest al Secțiunii

¹⁶ Ibidem, Industria alimentară, dosarele 317, 374, 675, 448, 613, 101, 213, 20, 648, 451, 540, 743, 574.

¹⁷ Ibidem, dosarul 540.

București a U.T.C. din 10 august 1934, se spune: „la CFR, Malaxa Voia, Leonida etc., sîntem (tinerii n.n.) descalificați prin diferite metode și împiedicați de a deveni muncitori calificați²⁴”.

Din cele redate pînă acum rezultă, credem, nu numai rolul și locul pe care l-a ocupat Capitala în dezvoltarea industriei, în asigurarea unor necesități de consum, dar și aportul său la dezvoltarea forțelor de producție. În acest context trebuie să subliniem rolul jucat de muncitori și tehnicieni, de ceilalți specialiști din industrie precum și faptul că după 1934 accentul se punea în mai mare măsură decît pînă atunci pe marea industrie, pe unitatea de producție de mari dimensiuni, în care raționalizarea muncii și a producției era mai ușor de obținut. În același timp industria din Capitală și-a orientat mai mult — fără a putea elimina firește consecințele dezvoltării anarhice generate de relațiile capitaliste, de goană după profituri mari și imediate — producția în funcție de necesități, aducînd o contribuție însemnată la acoperirea consumului intern. Rezultatele tehnice obținute, volumul cantitativ și calitativ al unor produse, evidențiază priceperea muncitorilor noștri, infirmînd părerea celor care erau tentați să atribuie muncitorului român incapacitatea de a asimila tehnici avansate, priceperea de a minui utilaje perfecționate. Acest aspect trebuia subliniat cu atît mai mult dacî avem în vedere faptul că numărul specialiștilor străini era extrem de redus și în continuă scădere în perioada analizată.

În încheiere se poate conchide că proletariatul bucureștean prin rolul și aportul său la dezvoltarea economică, prin integrarea activă în lupta pentru progres, împotriva fascismului, pentru o Romînie liberă și independentă, și-a cîștigat un binemeritat prestigiu care a impus Capitala ca un veritabil centru al luptei revoluționare.

Aspecte concernant la structure de la classe ouvrière de Bucarest pendant 1934—1938

RÉSUMÉ

Après une brève introduction, qui souligne le rôle et la place de l'industrie de Bucarest dans l'ensemble industriel du pays, on énumère les facteurs qui ont participé aux changements survenus dans les composantes fondamentales de la structure de la classe ouvrière bucarestoise.

Étant calculées sur la foi de sources documentaires pour la plupart inédites, les situations statistiques, d'une valeur exceptionnelle, expriment le nombre des ouvriers, groupés par branches, sous-branches, entreprises.

Il faut remarquer que les plus importantes entreprises sont énumérées pour chaque branche, en indiquant le nombre total du personnel et celui des ouvriers qualifiés, des ouvriers non-qualifiés, le personnel technico-administratif et les apprentis. Les chiffres caractérisent les années 1933 et 1938.

Dans la conclusion finale de l'étude on souligne tant le rôle de l'industrie de la Capitale dans l'organisation des nécessités de consommation pour le développement des forces de production, que l'apport de la classe ouvrière bucarestoise à la lutte pour le progrès, contre le fascisme, pour une Roumanie libre et indépendante.